

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.28>**Ю. М. Мирошниченко***orcid.org/0000-0002-9114-1495**доктор юридичних наук,
суддя**Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області*

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ОЦІНКИ СУДОМ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вступ. Після закінчення досудового розслідування та звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру розпочинається новий, критично важливий етап кримінального провадження – дослідження, перевірка та оцінка судом наявних у кримінальному провадженні доказів. Суд як незалежний арбітр повинен ретельно вивчити всі подані сторонами обвинувачення та захисту матеріали, щоб ухвалити законне й обґрунтоване рішення.

Актуальність теми дослідження, результати якого подаються у цій статті, визначається винятковою значущістю належної оцінки судом доказів як запоруки справедливого правосуддя, запобіжника помилок та зловживань з боку суб'єктів судового доказування, гарантії захисту прав обвинуваченого, потерпілого та інших учасників судового провадження.

Стан дослідження проблеми. Теорія доказів має тривалу історію, протягом якої у цій царині накопичено величезний масив наукових досліджень. Розробленню фундаментальних проблем, а також вивченню окремих аспектів доказування в кримінальному процесі присвячені роботи Ю.М. Грошевого, В.В. Вапнярчука, Т.М. Мірошниченко, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, В.В. Рожнові, Д.Б. Сергєєвої, В.М. Тертышника, Л.Д. Удалової, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та багатьох інших процесуалістів. І попри все це тематика доказів і доказування залишається нагальною для теорії та практики кримінального судочинства через невідомий розвиток суспільних відносин, які складаються в процесі збирання, перевірки й оцінки доказів, потребу судово-слідчої практики в наукових рекомендаціях щодо використання нових засобів і способів кримінального процесуального доказування.

Мета дослідження полягала у висвітленні деяких загальних положень щодо оцінки судом доказів у кримінальному процесі з акцентуванням на усвідомленні суддею важливості цього аспекту доказування в кримінальному провадженні та необхідності безперервного професійного самовдосконалення задля його ефективного здійснення.

Виклад основного матеріалу. Оцінка доказів – складний і багатогранний процес, що вимагає від судді високого рівня компетентності, глибокого розуміння закону та критичного мислення. Суд оцінює докази з кількох ключових позицій, з-поміж яких:

Належність (ст. 85 КПК України), що передбачає необхідність з'ясування: чи мають відомості, які містяться у протоколі слідчої дії або іншому джерелі, відношення до предмета доказування у цій справі, тобто чи підтверджують або спростовують вони обставини, що мають значення для кримінального провадження? Доказ, не пов'язаний зі справою, судом до розгляду не приймається.

Допустимість (ст. 86 КПК України). Перевіряючи надані сторонами докази за цим критерієм, суд встановлює: чи були докази отримані законним шляхом та чи не порушувалися права підозрюваного під час проведення слідчої дії? Наприклад, визнання, отримане під тиском, або обшук, проведений без достатніх правових підстав, можуть бути визнані недопустимими та виключені з розгляду.

Достовірність. Оцінка цієї властивості доказу вимагає відповіді на питання: наскільки можна довіряти наданому доказу, чи не містить він протиріч, неточностей або ознак фальшування? Для цього суд оцінює джерело доказу, обставини його отримання та зіставляє його з іншими матеріалами справи.

Достатність наявних доказів суд оцінює з погляду їх взаємозв'язку й достатності для ухвалення відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України) та розв'язує головне питання кримінального провадження: чи вистачає зібраних доказів для констатації провини обвинуваченого поза розумним сумнівом [1]? Навіть якщо кожен окремих доказ є належним, допустимим і достовірним, їх сукупність може виявитися недостатньою для винесення обвинувального вироку.

Оцінка доказів здійснюється під час судового розгляду. Вирок має ґрунтуватися лише на доказах, досліджених у судовому засіданні (ст. 23 КПК України). Суд безпосередньо заслуховує

показання обвинуваченого, потерпілого, свідків, досліджує речові докази, аналізує висновки експертів та інші матеріали справи. При цьому він не пов'язаний наперед встановленою силою доказів (ч. 2 ст. 94 КПК України). Сторони обвинувачення та захисту мають право надавати свої аргументи та заперечувати докази, подані іншою стороною.

У процесі оцінки доказів суд має враховувати презумпцію невинності (ст. 17 КПК України), згідно з якою обвинувачений вважається невинуватим, доки його вина не буде доведена в установленому законом порядку. Тягар доказування провини лежить на стороні обвинувачення. Будь-які сумніви у винуватості обвинуваченого тлумачаться на його користь. Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях (ч. 3 ст. 373 КПК України). Якщо суд дійшов висновку про те, що зібраних доказів недостатньо для встановлення провини обвинуваченого поза розумним сумнівом, він має винести виправдувальний вирок.

Важливо пам'ятати, що суд не є простим «поторювачем» висновків слідства. Він не повинен автоматично погоджуватися з подією, представленою стороною обвинувачення, визнавати особу винною, навіть якщо слідчий вважає, що зібрав для цього достатньо доказів. Навпаки, суд має критично оцінювати роботу слідства, виявляти можливі недоліки та упущення, і, за необхідності, вказувати на них. Це не означає, що треба упереджено ставитися до роботи слідчого, але слід бути безстороннім та об'єктивним у своїй оцінці, приймати рішення на основі внутрішнього переконання, сформованого внаслідок всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин справи.

При цьому суд має зважати не тільки на докази, подані стороною обвинувачення, а й на докази, надані стороною захисту. Обвинувачений має право надавати докази своєї невинності або обставин, які пом'якшують його відповідальність протягом усього судового провадження. Суд зобов'язаний розглянути всі подані докази та надати їм належну оцінку. Він не може залишити без уваги частину доказів та встановлених на їхній підставі обставин лише з тієї причини, що вони суперечать версії обвинувачення. Для дотримання стандарту доведення поза розумним сумнівом недостатньо, аби версія обвинувачення була лише вірогіднішою за версію захисту. Законодавець вимагає, щоб будь-який обґрунтований сумнів у тій версії події, яку висунуло обвинувачення, був спростований фактами, встановленими на підставі допустимих доказів, і єдина версія, якою розумна та безстороння людина може пояснити всю сукупність фактів, установлених у суді, – є та версія подій, яка дає підстави

для визнання особи винною за пред'явленим обвинуваченням [2].

Суддя має розуміти, що оцінка доказів – це не статичний акт, але динамічний процес, результати якого можуть змінюватись у міру надходження нових відомостей та виявлення нових обставин. У ході судового розгляду можуть виявитися факти, які не були відомі слідству, або можуть бути подані докази, які спростовують раніше встановлені обставини. Суд повинен бути готовий переглянути свою оцінку доказів у світлі нової інформації та, за наявності фактичних і правових підстав, призначити додаткові слідчі дії для встановлення або перевірки обставин, які мають значення для кримінального провадження (ст. 333 КПК України).

Процес оцінки доказів – це не механічне зіставлення фактів. Це активний і творчий процес, у якому суддя має виявити критичне мислення та аналітичні здібності, вміти бачити за формальними документами реальні обставини справи, розуміти мотиви учасників подій і виявляти можливі суперечності та неузгодженості.

Виняткову складність становить оцінка доказів у справах, заснованих на непрямих свідченнях. За певних обставин прямих доказів провини обвинувачуваного може не бути, але сукупність непрямих доказів може вказувати на його причетність до кримінального правопорушення. Суд має ретельно проаналізувати кожен непрямий доказ, встановити його належність і достовірність та переконатись у тому, що сукупність цих доказів утворює несуперечливу та логічну картину, що вказує на провину обвинуваченого.

Водночас суд повинен виключити будь-які інші розумні гіпотези, що могли б пояснити наявність цих непрямих доказів. Це означає, що згідно зі звичайним перебігом людських справ, ступінь імовірності того, що виникнення доведених фактів супроводжуватиметься виникненням факту, який має бути доведений, настільки високий, що протилежне неможливо розумно припустити [3, с. 34].

Особлива увага приділяється доказам, отриманим з використанням спеціальних знань, наприклад, експертних висновків [4, с. 59–65]. Дуже важливо пам'ятати, що фактичні дані, встановлені в результаті експертного дослідження, як і будь-які інші докази, не мають наперед встановленої сили. Суд не просто приймає їх на віру, а ретельно вивчає кваліфікацію експерта, методику дослідження та обґрунтованість висновків. Якщо висновок експерта суперечитиме бездоганним показанням свідків або документальним даним, він не переважатиме прямі докази. У разі виникнення сумніву щодо обґрунтованості чи достовірності експертного висновку, суд

має право призначити повторну експертизу (ч. 2 ст. 332 КПК України).

Не менш важливим є оцінка показань допитаних у судовому засіданні осіб. Суд враховує їхні особисті якості, взаємини з обвинуваченим та потерпілим, а також обставини, за яких вони сприймали певну подію. Суд перевіряє, наскільки послідовні та логічні показання допитаного, чи не суперечать вони іншим доказам у справі. При цьому слід бути особливо обережним при оцінці свідчень осіб, зацікавлених у результаті розгляду справи, наприклад, родичів обвинуваченого або потерпілого.

Також варто зазначити, що оцінка доказів судом не обмежується лише аналізом наданих показань. Вона включає й оцінку поведінки допитуваного, його реакцій, манери триматися і давати показання. Це так звані «докази поведінки». Суд, спостерігаючи за поведінкою допитуваних осіб, може скласти власне враження про їхню щирість та правдивість. Звісно, це не є визначальним фактором, але може бути додатковим аргументом для формування внутрішнього переконання [5, с. 45–47].

В епоху цифрових технологій дедалі більшого значення набуває оцінка електронних доказів. Це можуть бути матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (зокрема комп'ютерні дані), що містяться у відкритих (інтернет, різноманітні засоби масової інформації, соціальні мережі) чи закритих (приватні месенджери та телеграм-канали, особисте листування з використанням комп'ютерної техніки та мобільних телефонів, флеш накопичувачі, карти пам'яті тощо) мережах, у яких зафіксовано фактичні дані щодо протиправної діяльності окремих осіб та груп осіб. Особливого значення електронні (цифрові) докази набули у зв'язку з агресією російської федерації проти України. Зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог процесуального законодавства, вони є ключовими у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки України.

Зі збільшенням типів та складності електронних носіїв, з яких можна отримати цифрові докази, цей тип доказів стане невіддільною частиною розслідування та переслідування більшості злочинів [7, с. 24]. Відтак, суддя повинен мати достатні знання в галузі інформаційних технологій, щоб оцінити достовірність і цілісність таких доказів, перевірити їх джерело та переконатися, що вони не були підроблені або спотворені.

Насамкінець слід зауважити, що процес оцінки доказів – це не тільки юридичне, але й етичне завдання. Суд має керуватися не лише законом, а й принципами справедливості, гуманності та поваги до прав людини. Він повинен

пам'ятати, що від його рішення залежить доля людини та що його помилка може призвести до трагічних наслідків.

Висновки. Оцінка доказів судом – це складний та вкрай важливий процес, від якого залежить доля людини. Суд повинен підходити до цього завдання з максимальною відповідальністю та неупередженістю, керуючись законом і внутрішнім переконанням. Лише у цьому разі можна забезпечити законне та справедливе правосуддя. Постійна самоосвіта та неухильне дотримання принципів законності та справедливості – це ті якості, які мають відрізняти кожного суддю, котрий здійснює оцінку доказів у кримінальному процесі.

Розуміння суддею сутності цього процесу, його тонкощів та нюансів критично важливе для всіх учасників кримінального провадження, а також для суспільства загалом. І саме тому постійне вдосконалення навичок оцінки доказів, підвищення кваліфікації суддів та забезпечення їх незалежності є ключовими завданнями для побудови справедливої та ефективної системи правосуддя. Тільки так можна гарантувати, що кожна людина, яка обвинувачується у скоєнні злочину, отримає справедливий суд та її права будуть захищені повною мірою. Це складна, але вкрай важлива функція, що визначає долі людей та авторитет судової влади.

Література

1. Постанова Верховного Суду від 4.07.2018 р. у справі № 688/788/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75286445> (дата звернення: 17.04.2025).
2. Постанова Верховного Суду від 21.01.2020 р. у справі № 754/17019/17-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87365803> (дата звернення: 17.04.2025).
3. Barker, Ian. "Circumstantial Evidence in Criminal Cases" [2011] NSWBarAssocNews 42; (2011 Winter) Bar News: Journal of the NSW Bar Association 32. (2015). Austlii.edu.au. <http://www.austlii.edu.au/au/journals/NSWBarAssocNews/2011/42.html>
4. Мирошніченко Ю. М. Використання спеціальних знань під час судового розгляду кримінальних справ / за ред. проф. М. Г. Щербаківського. Харків: ХНУВС. 2022. 97 с.
5. Мирошніченко Ю. М. Судовий допит у кримінальному провадженні / за ред. проф. А. Ф. Волобуєва. Кропивницький: ДонДУВС, 2023. 97 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/01394b3e-2eaa-41d1-a1f0-306d39ebd0cb/content> (дата звернення: 17.04.2025).
6. Постанова Верховного Суду від 12.06.2024 р. у справі 569/1908/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340> (дата звернення: 17.04.2025).
7. Goodison, S., Davis, R., & Jackson, B. (2015). *Digital Evidence and the U.S. Criminal Justice System Identifying Technology and Other Needs to More Effectively Acquire and Utilize Digital Evidence*. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/248770.pdf>

Анотація

Мирошниченко Ю. М. Деякі міркування щодо оцінки судом доказів у кримінальному провадженні. – Стаття.

Актуальність теми дослідження визначається винятковою значущістю належної оцінки судом доказів як запоруки справедливого правосуддя, запобіжника помилок та зловживань з боку суб'єктів судового доказування, гарантії захисту прав обвинуваченого, потерпілого та інших учасників судового провадження.

У статті висвітлюються деякі загальні положення щодо оцінки судом доказів у кримінальному процесі. Зокрема, описуються критерії оцінки доказів, наводяться підходи до оцінки показань, висновків експерта, електронних доказів, а також непрямих свідчень. Акцентується увага на усвідомленні суддею важливості цього аспекту доказування в кримінальному провадженні та необхідності безперервного професійного самовдосконалення.

У підсумку наголошується на складності та винятковій важливості процесу оцінки судом доказів, від якого залежить доля людини. Констатується, що суд повинен підходити до цього завдання з максимальною відповідальністю та неупередженістю, керуючись законом і внутрішнім переконанням. Лише у цьому разі можна забезпечити законне та справедливе правосуддя. Постійна самоосвіта та неухильне дотримання принципів законності та справедливості – це ті якості, які мають відрізняти кожного суддю, котрий здійснює оцінку доказів у кримінальному процесі.

Розуміння суддею сутності цього процесу, його тонкощів та нюансів критично важливе для всіх учасників кримінального провадження, а також для суспільства загалом. І саме тому постійне вдосконалення навичок оцінки доказів, підвищення кваліфікації суддів та забезпечення їх незалежності є ключовими завданнями для побудови справедливої та ефективної системи правосуддя. Тільки так можна гарантувати, що кожна людина, яка обвинувачується у скоєнні злочину, отримає справедливий суд та її права будуть захищені повною мірою. Це складна, але вкрай важлива функція, що визначає долі людей та авторитет судової влади.

Ключові слова: судочинство, кримінальний процес, оцінка доказів.

Summary

Myroshnychenko Yu. M. Some considerations regarding the court's assessment of evidence in criminal proceedings. – Article.

The relevance of the research topic is determined by the exceptional significance of the proper assessment of evidence by the court as a guarantee of fair justice, a safeguard against errors and abuses by the subjects of judicial evidence, a guarantee of protection of the rights of the accused, the victim and other participants in the judicial proceedings.

The article highlights some general provisions on the assessment of evidence by the court in criminal proceedings. In particular, it describes the criteria for assessing evidence, provides approaches to assessing testimony, expert opinions, electronic evidence, as well as indirect testimony. In conclusion, the complexity and exceptional importance of the process of assessing evidence by the court, on which the fate of a person depends, is emphasized. It is stated that the court must approach this task with maximum responsibility and impartiality, guided by the law and internal convictions. Only in this case can legal and fair justice be ensured. Constant self-education and strict adherence to the principles of legality and fairness are the qualities that should distinguish every judge who evaluates evidence in criminal proceedings.

A judge's understanding of the essence of this process, its subtleties and nuances, is critically important for all participants in criminal proceedings, as well as for society as a whole. And that is why the constant improvement of evidence assessment skills, improving the qualifications of judges and ensuring their independence are key tasks for building a fair and effective justice system. Only in this way can we guarantee that every person accused of committing a crime will receive a fair trial and their rights will be fully protected. This is a complex but extremely important function that determines the fate of people and the authority of the judiciary.

Key words: judicial proceedings, criminal trial, evidence assessment.